

ניות מכדי שלא יראה את הצד השני, הרע של הסיפור—את גרמניה הנאצית. ז׳יל פרו אינו מפליג בהשמצות ובתשבחות; הוא מתאר. ותיאורו, אף שבלי ספק הושפע מדעותיו האנטי־נאציות וכנראה גם האנטי־קומוניסטיות, מתקבל על הדעת. כל הנפשות הפועלות מופיעות כבני־אדם על בעיותיהם, על חולשותיהם, על גילויי כוחם. היחידים המושמצים באמת הם מפקדיה האלמוניים של הרשת במוסקבה שאותם לא ריאיון, את מסמכיהם לא קרא ואת שיקוליהם לא התאמץ להבין.

כולט עובדה מתמיהה לכאורה: המפקדים הנאצים במלחמת־העולם השניה מתוארים באור חיובי ואנושי יותר מן המפקדים הרו־סיים במוסקבה. ספק אם נעשה הדבר מתוך הכרה ושיקול־דעת. נראה יותר כי המחבר שנפגש עם הנאצים התרשם, בצדק או שלא בצדק, מן הצדדים האנושיים באישיותם כפי שנתגלו לו זמן רב לאחר המאורעות המתוארים. לעומת זאת, את המפקדים הרוסיים לא הכיר ותיאורם בספרו חד־ממדי. זאת, כנראה, סכנה האורבת לפתחו של סופר תעודי שמקורותיו מוגבלים ושלא בא במגע אישי עם חלק מן הדמויות המתוארות.

מסקנה שניה, שאפילו אנטי־פאשיסט מוצהר כז׳יל פרו, שהוריו, כפי שמעיד הוא עצמו, "ניגנו בתזמורת אחרת", עשוי לרכך את עמדותיו אחרי מגע אישי עם מושאי בקרתו. מתגלה בכך בעיה מיתודולוגית של כתיבה תעודית, ספרותית ועיתונאית: מגע אישי מקהה את עקצן של עמדות עקרוניות. על־פי מעשיהם היו הנאצים מהנדסי־רצח; על־פי תיאורו של ז׳יל פרו הם לוחמים למטרה שאפשר להבינה. בכל הבנה חווייתית יש קורטוב של הזדהות ושל הצדקה.

"התזמורת האדומה" מעניינת במיוחד אותנו, הישראלים, לפי שמפקדה היהודי, ליאופולד טרפר, יליד פולין, בא לארצנו בשנות ה־20, פעל כאן במסגרת המפלגה הקומוניסטית האי־ליגאלית, ולאחר שישב כאן בפלא עקר לצרפת. כיום, בהיותו בן 69, יושב טרפר בפולין ולוחם על זכותו לעקור משם ולהתישב בישראל. בחייו, בגורלו ובמעשיו

תון, הבן הפושע חזר למוטב, והבן השני שירת בצבא ובנה לו בית. סיפורו של טבעוני טבול כולו באווירה מקורית של כרם־התימנים מאז. הרבה פול־קלור, אמונות וסיפוריים שנתקיימו אצל יוצאי תימן משוקעים בסיפור. לפי עדותו של המחבר, "ראשיתו של הסיפור בשנות השלושים, שבהן נהגו עדיין המוסכמות שבני תימן הביאו אתם מגלותם—אותן מסורת בנות מאות שנים, מורשת נכסי תרבות יקרים מתקופות שונות ומשל שבטים שונים—גם שלא מבני תימן. עדיין שררו בכרם יראת השמיים, אהבת רעים, כיבוד אב ואם, אמונה בערך חיי עבודה, בד בכד עם נימוסים, נוהגים ואמונות, שנתערבו בהם העיקר והטפל".

כל העולם הזה, היקר כל־כך ללבו של טבעוני, לא האריך ימים. "כל המוסכמות נופצו לרסיסים—ואתם מבנה המשפחה. אב ואם חרב עליהם עולמם, כשנאלצו לבטל דעתם מפני דעת בניהם, וכל שנה נפערה תהום חדשה בין אבות ובנים, עד שלא נשאר זכר לאותה מסורת של מוסר, נוהגים ויחסי אנוש, שביקשו להנחיל לבנים".

העלילה מוסיפה ומספרת על בני תימן צעירים התועים בדרכי החיים, שעולמם הישן חרב עליהם ועד שזרחה עליהם שמשו של העולם החדש תעו בלילות־אפלה. רק מעטים מהם מצאו את השביל הנכון לחיי־עבודה ולפרנסה בכבוד.

י. פ.

התזמורת האדומה

"התזמורת האדומה" היא סיפור תעודי על רשת־ריגול סובייטית שפעלה באירופה בתקופת מלחמת־העולם השניה. אין זה מחקר אובייקטיבי ערוך על־פי כללים מדעיים. המחבר הצרפתי, ז׳יל פרו, ניגש לחומר וריאיון את הנוגעים בדבר כשהוא בעל דעות־קדומות. אך אין אלו חריפות וקיצור

* ז׳יל פרו: התזמורת האדומה; תרגום: נחמן בן־עמי; ספרית פועלים, 1972; 494 עמ'.

האיש הקרוי כיום מרטין גריי ושל סיפורו. האיש וסיפורו אחד הם, וכל-כולם כמין אישור מחודש, קמאי בעצמתו, מהמם בעי-רומו, של ערכי-יסוד ראשוניים שתרבות-זמננו החכמנית-המתחכמת מתעמרת בהם לתיאבון ועם זאת, מתחת לשלל קליפותיה, כמו יוצאת נפשה אליהם. אלה הם ערכים של גבורת-רוח ועוז-רצון, כושר-סבל ועק-שנות גאה, משוש-התמודדות וחוסן-עמידה ותשוקה להצלחה ואושר, ועל הכל ריבונות פרומתאית של אדם מול גורל ומול אלים. ערכים שלכאורה הם מעבר לתחומי האתוס והאסתטיקה כאחד, ועם זאת—כלום אין הם, במיציאים, תכלית הטוב והיפה והצדיק?

לא כמטיף וכמגיד-מוסר פורש מרטין גריי את עלילתו, וחייכם שאין הרבה עלילות גדושות-עלילה כמוה. אבל בחכמתו הבשלה, הבוגרת, הלמודה תלאה ושנאה ואהבה, אין הוא אטום מלחוש בלקח המקופל בה, בבשורה הקורנת אל הזולת מנסיון-החיים הזה הדחוס והקשות, והאישי מאין כמוהו. אכן, בשינוי-גירסה של פסוק אלתרמני נודע, אפשר לומר על ספר זה כי יש משובחים ממנו—אבל אין משובח כמוהו.

י. מ.

חיי יום-יום בארץ-ישראל במאה הי"ט

תיאורם של חיי יום-יום שייך לאותו תחום מחקר העוסק ב"ציביליזציה החמרתית", מיגור אחד של "ההיסטוריה החברתית". הוצאת "עם הספר" הוציאה עד כה תשעה ספרים בסדרה—ששה על העולם העתיק למרכזיו החשובים ושלושה על שני קטבי-זמן בהוויתם של ארץ-ישראל: תקופת התנ"ך והמאה הי"ט.

מחקרים אלה חסרים (לפעמים) כמה יסודות חיוניים של הכתיבה ההיסטורית, הם מדויקים במידת האפשר ופעמים יבשים מאד, אך

מסמל טרפר את התפקיד הטראגי, רצוף-הסתירות, שמילאו יהודים רבים במלחמות ובמאבקים של עמים אחרים ושל העם היהודי.

במלחמת-העולם השניה פעל טרפר כשליח רוסיה הסובייטית ולא כיהודי. עם זאת, תמיהה היא שחלק הגון מראשי רשת-הריגול שבפיקודו יהודים היו. רשת זו הצליחה, כנראה, יותר מכל רשת אנטי-גרמנית באותה עת. היא חדרה לברלין ולמרכזי השלטון הנאצי בכל בירות אירופה. בידיעות שהע-בירה הועילה לרוסים, לפי עדותם של הגרמנים ושל הרוסים, יותר מהרבה אוגדות. כלום אין מקום לחשוב שדווקא טרפר וחבריו הקומוניסטים, יהודים אנטי-ציונים ואנטי-"לאומיים", נלחמו בנאצים ותרמו לתבוסתם יותר מיהודים "נאמנים" שנשאו את לאומיותם ברמה בארץ-ישראל ובפזורה? ב. ש.

בשם כל בני-בית

לכאורה, עוד "ספר-שואה". או, אם תרצו, אוטוביוגרפיה של גבר שמאחוריו חיים הגדול שים מגיל צעיר הרפתקה ומכאובים, סבל וגבורה, שכאשר מצא סוף-סוף מנוחה ואושר ורווחה בנווה-החמד, עם אשה אהובה ושלושה ילדים, שוב ניחת בו גורל אכזר והציגו ככלי ריק: אלמן, שכול, שרון, אחוז-יארש ורדוף-ביעותים, באין לו עוד כמעט דבר מלבד כוח-רצונו ושגעונו-לחיים.

אך לו רק זה בלבד היה הספר שלפנינו—ידידיו של אדם שקודם-לכן לא היבר ספר מימיו וזרה לו חכמת-סופרים לסממניה ולגינונה—לו זה בלבד היה כי עתה לא טילטל בכוח רב את לב קוראיו, בלי הבדל רקע ומוצא, ולא פשטה בשורתו כאש-קוצים בכל ארץ שללשונה תורגם.

שום התחכמות אין בה לעמוד, כמדומה, בפני כוח-חדירה בלתי-אמצעי כגון זה של

* מרטין גריי: בשם כל בני-ביתי (גרשם בידי מקס גאלו); תרגום: אהרן אמיר; ויינפלד וניקולסון, ירושלים, 1972; 328 עמ'. *

* שמואל אביצור: חיי יום-יום בארץ-ישראל במאה הי"ט; עם הספר, 1972; 370 עמ' + 16 עמ' תצלומים.